

İsfendiyâr'ın ejderhayı öldürmesini gösteren bir minyatür (Firdevsi, Şâhnâme, TSMK, Hazine, nr. 1479, vr. 145°)

Babası hayatta iken Zerdüştiliği kabul eden İsfendiyâr bu dini yaymak için birçok savaşa katılmış ve önemli başarılar elde etmiştir. İsfendiyâr'ın en büyük destekçisi ve danışmanı bir Zerdüşst din adamı olan Pesütan'dır. Onun başarılarını çeke-meyen babası Güştâsb, tahtının oğlu tarafından elinden alınacağı yolundaki söylentilerin de etkisiyle İsfendiyâr'ı bir kaleye hapseder. Bu sırada Turan Hükümdarı Ercâsb asker sevk ederek İran'ı yağmalar ve Güştâsb'in iki kızını esir alır. Zor durumda kalan Güştâsb, Ercâsb'in üzerine İsfendiyâr'ı gönderir ve İsfendiyâr kız kardeşlerini kurtarır. Daha sonra babası ondan Rüstem-i Zâl'i bağlayıp getirmesini ister; bunun üzerine Şebistan'a giden İsfendiyâr, Rüstem'le savaşa girer. Uzun mücadeleler sırasında Rüstem-i Zâl çatal bir okla iki gözünü kör edince İsfendiyâr kahrından ölür. Güştâsb'in ölümü üzerine boşalan İran tahtına ise İsfendiyâr'ın oğlu Erdeşir Behmen Daraz geçer.

Şâhnâme'de (IV, 215-366) kurtları, arslanları, ejderha ve cadıyı öldürmesi, nehirleri geçerek Rüyin Kalesi'ne saldırıp Ercâsb'ı mağlûp etmesi gibi uzun mücadelelerinin ve kahramanlıklarının ön plana çıkarıldığı çeşitli maceraları anlatılan İsfendiyâr'ın tarihî kişiliği üzerinde farklı yorumlar yapılmış, Avrupalı müellifler, onun birçok savaşa katılarak büyük başarılar elde eden Hükümdar Dârâ (I. Darius; ö. m.ö. 549) olduğu yönünde kanaatler ileri sürmüşlerdir. Şâhnâme'de ise Rüstem'in henüz tarih sahnesine çıkmadığı dönemde İran'ı Turanlılar'ın istilâsından kurtaran ve Zerdüştiliğin yayılmasını sağlayan dinî bir kahraman olarak yer alır. İsfendiyâr, efsunlanarak her türlü silâha karşı dirençli kılındığına inanıldığından "Rüyin" (tunçtan) ve "Rüyinten" (tunç vücutlu) lakabıyla hükümrânlığın, kuvvetin ve kahramanlığın sembolü haline gelmiştir.

İsfendiyâr, hemen bütün Şâhnâme kahramanları gibi Şark-İslâm edebiyatlarında ve özellikle eski Türk edebiyatında sıkça anılmış, şairler onun cesaretini, gücünü ve yenilmezliğini ön plana çıkarmışlardır. Bu sebeple şiirde Rüyinten lakabı adından daha sık kullanılmıştır. İran mitolojisindeki önemli yeri itibariyle Rüstem-i Zâl ile mukayese edilmiş, savaşığından dolayı adı "ma'reke" (savaş meydanı) kelimesiyle birlikte "İsfendiyâr-ı ma'reke" şeklinde zikredilmiş, "İsfendiyâr-ı mihr" terkihiyle de Rüstem-i Zâl'e atıfta bulunulmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Burhân-ı Kâtü' Tercümesi, I, 147; Ferheng-i Fârsî, V, 142; Firdevsî, Şâhnâme (nşr. J. Mohl), Tahran 1345 hş., IV, 215-366; Zebihullah Safâ, Hamâse-serâyî der İrân, Tahran 1333 hş., s. 44, 596-599; Agâh Sırrı Levend, Divan Edebiyatı, İstanbul 1943, s. 160; Muhammed Ali İslâmî Nüdüşen, Zindegî vü Merg-i Pehlevânân der Şâhnâme, Tahran 1349 hş., s. 352-385; Harun Tolasa, Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası, Ankara 1973, s. 72; Cemâl Kurnaz, Hayâlî Bey Divânı (Tahlili), Ankara 1987, s. 125-126; Halûk İpekten, Enderunlu Vâsif, Ankara 1989, s. 151; Mahmoud Omid-Salar, "İsfandiyâr and the Question of His Invulnerability", Iran Nameh, I/2, Washington 1983, s. 254-281; Kâmûsü'l-a'lâm, II, 912; Dihhudâ, Luğatnâme, IV, 2328-2329; Ehsan Yarshater, "Esfandiâr", EIr., VIII, 584-592.

NURETTİN ALBAYRAK

İSFENDİYÂR BEY

(ö. 843/1440)

Sinop'ta hüküm süren
Candaroğulları beyi
(1392-1440).

Candaroğulları beyi olan Kötürüm Bayezid'in oğludur. Babasının sağlığında, Amasya Emîri Ahmed Bey'in Sivas Sultanı Kadı Burhâneddin Ahmed'e karşı düzenlediği sefere katıldı (785/1383). Ahmed

Bey'in yenilgisiyle sonuçlanan bu savaş-tan sonra Kastamonu'ya dönmedi ve uzun süre Amasya'da kaldı. O sırada Candaroğulları Beyliği'nde cereyan eden taht mücadelesi onu ülkesinden uzak tutmuş olmalıdır. Nitekim Kötürüm Bayezid, I. Murad'ın Osmanlı ordusunun desteğiyle üzerine gönderdiği oğlu Süleyman Bey karşısında yenilerek Sinop'a çekilmiş, bunu haber alan İsfendiyar Bey babasının yanına dönmüş, 787'de (1385) Kötürüm Bayezid'in ölümünün ardından Sinop'ta hâkimiyetini ilân etmişti. Onun Sinop'taki siyasi faaliyetleri hakkında çok az bilgi vardır. Bu dönemde en önemli olay, Yıldırım Bayezid'in 792'de (1390) düzenlemiş olduğu Batı Anadolu seferi sonrasında Aydın, Saruhan ve Menteşe beylerinin Sinop'a kaçmasıdır. Bu beyleri himaye eden İsfendiyar Bey, ayrıca Eflak Beyi Mirçea'nın Osmanlılar'a karşı harekete geçmesini sağlamaya da çalışmıştır.

Osmanlılar'ın Kastamonu'yu ele geçirmesinin (794/1392) ve Candaroğulları Beyi II. Süleyman Paşa'nın öldürülmesinin ardından İsfendiyar Bey Candaroğulları'nın tek vârisi oldu. Osmanlılar'ın Sinop'u da tehdit etmeleri üzerine Yıldırım Bayezid'e bir elçi gönderdi. Osmanlı sultanından, babasının ve kardeşinin hatalarından kendisinin sorumlu tutulmamasını, bizzat kendi işlediği suçların affını ve bundan sonra Osmanlı tâbiyetini kabul edeceğini, buna karşılık Sinop Beyliği'nin kendisine bırakılmasını istedi. İsfendiyar Bey'in teklifi kabul edildi ve iki ülke arasında Kıvrımbel sınır oldu (794/1392). Öte yandan İsfendiyar Bey, yanında bulunan Anadolu beylerinin Sinop'tan ayrılarak Tîmur'un yanına gitmelerini teşvik etmiş, böylece Yıldırım Bayezid ile sağladığı barışı bozmak istememişti.

Ancak onun bu tutumu uzun sürmedi. Yıldırım Bayezid'in Çorumlu sahrasında Kadı Burhâneddin ile giriştiği savaşı kaybetmesi üzerine tavrını değiştirdi. Zira Kadı Burhâneddin'in Osmanlılar'a karşı başarı kazanması onun Orta Anadolu'daki nüfuz ve kudretinin artmasını sağlamıştı. Öteki Anadolu beyleri gibi İsfendiyar Bey de Kadı Burhâneddin'e hediyelerle birlikte vezirini yollayıp bağlılığını bildirmek istediysen de Amasya Beyi Emîr Ahmed bu elçilik heyetini yakaladı ve Osmanlılar'a teslim etmek istedi. Olayı haber alan Kadı Burhâneddin Amasya'ya giderek şehri ele geçirdi (1392-1393). Bunun üzerine Yıldırım Bayezid Kastamonu'ya geldi, fakat herhangi bir girişimde bulunmadı. Zira o sıralarda Osmanlı pa-